

Mesterségem címere

Mottó 1. Tulajdonképpen arra vágyom, hogy egyetlenegyszer, egyetlen pillanatra ő legyek.

NÁDAS PÉTER

Mottó 2. Minden való élet találkozás. A találkozás nem térben és időben zajlik, hanem a tér és idő zajlik a találkozásban.

MARTIN BUBER

Bűntudatom van – tiszta, paradigmaticus eset vagyok.

Azt mondanám, a való világ – erről, a valóról és a világról később másként is – kézrekerítő megjelöléseivel szemben védtelen vagyok, szembenézni ezzel és tudomásul venni, számolni vele én csak bűntudattal tudok, ez van nekem kéznél, őseim fölemelkedéseim és bukásain edzett magam-vádolósa. Ami arra ösztökél – és nehéz nekem is az ösztön ellen rugódoznom –, hogy különösebb felszólítás nélkül megállapítsam felelősségemet az elmúltakért – régmúlt, közelmúlt itt nekem egyet jelent, és különben is: mi az, ami elmúlt? – és a látható, a jelen szélzúgásában meglebbenő függöny, kivágódó ajtó takarásában meg-megmutakozó elkövetkezendőkért. Bűntudatom ellen immár, vélem, nem tehetek semmit, velem van, része vagyok s részem, nem áll módomban fölszegni fejem, azt mondani, itt az idő,

vádoltatom és megítéltetem

folyamatosan – miért tennék mások? miért kellene tenniök? –, olybá tekintem magam, mint vágójuhot. Ösztöneim szerint való első reagálásom bármilyen természetű felelősségmegállapításra a befelé

fordulás, ahol is megmérgettem váltig, és kevésnek találtam minduntalan.

Felnőttkorom küszöbén, 86 tavaszán, családtörténetünk sokadik házkutatását kellett odahaza végigélni. A polcokról tehetetlenül és idétlenül szálltak alá a könyvek, szálltak alá a poklokra, élettelenül puffantak a padlón. Onnan aztán zsákokba, vesszőkosarakba tuszkolták őket. Láttam akkor, hogy ez így nem jó. Felismertem: a könyvek, ezek a madárszerű lények – albatroszok! – módfelett törekeny élet birtokosai. Aláhullnak a polcok magasságából és megsemmisülnek. A férfiak – matrózi nép, kit ily csíny kedvre hangol – elvonulta után nagy csend maradt vissza a lakásban. Kifordított íróasztalfiókok, üres polcok és papírok, levelek mindenütt a törtétek után napokig, hetekig a *Tischredenek* idején apám, megrendülten és összetörve Dávid bűnbánó zsoltárait olvasta fel az asztal körül megszeppenve helyet foglaló családnak. „Könyörülj rajtam, én Istenem, a te kegyelmességed szerint; irgalmasságodnak sokasága szerint töröld el az én bűneimet! Egészen moss ki engemet az én álnokságomból, és az én vétkeimből tisztíts ki engemet; Mert ismerem az én bűneimet, és az én vétkem szüntelen előttem forog. Egyedül teellened vétkeztem, és cselekedtem azt, ami gonosz a te szemeid előtt; hogy igaz légy beszédedben, és tiszta ítéletedben. Ímé én vétkekben fogantattam és bűnben melengtettem engem az anyám. Ímé te az igazságban gyönyörködöl, amely a vesékben van, és bensőmben bölcsességre tanítasz engem” (51. zsoltár).

Értenei vélem, onnan, az asztal mellől, a létrejött jóni szituációt. Értenei vélem: embernek mindig van elszámolnivalója. Értenei vélem: *vannak összefüggések*, amelyek az ember hatalom alá vettségéről szólnak, s a nagyszabású tusakodás magáért az emberi mivoltért folyik. Nem egyszerűen a túlélésért, amely korlátozódhatik a személyes szférára, hanem a fennmaradásért, aminek feltétele volna, hogy ember emberrel ne álljon szemtől szemben élet és halál mezsgyéjében. Hogy ember ember felett ne rendelkezék. Látna láttam, ez a szelíd és csendes, belső izzású radikalizmus a hatalmi viszonyokat tisztázta, az *instanciáét*, amiből pedig az következett, hogy a szemben álló felek együvé kerültek. Rálátás mutatkozott tehát a kizökent időre, átvilágított az, ami fölülbíráhatatlannak, el- és

kimozdíthatatlannak mutatta magát. Volt ebben valamiféle rejtélyes – pascali? – nagyvonalúság, a valónak a felülről lefelé való *aeterno modo* ismerete és láttatása, a por és hamu méltóságos bölcsessége, amely a történet folyamatából kimetszett időszakmentumot az örökkévalóság körébe ragadta vissza, ez meg embernek mutatta azt, aki eszközként önmagánál kevesebb volt.

Büntudatom van, s büntudatom – józanságom. Vádak hallatán nem áll módomban „izomból” reagálni. Az adódó helyzetet megszólítottásnak fogom fel, s az értés végett végrehajtok egy – megengedem: önkényes – hermeneutikai cserét: a megszólító személyét egy fokkal magasabbra helyezem. A szituációból nem a személynek kell kimenekednie. A helyesen megfogalmazott konfliktus az egymással szemben állókat az igazság színrehozatala drámájának részévé alakítja – így helyeződnek egy szintre.

Megengedő vagyok: látom lehetőségét mások igazának. Ugyanakkor meg félttem magam a *substitutio* kísértésétől, amely a hatalom általi megkísértetés. Elbukni annyit jelent: vádlottból vádlóvá lenni. Ezen az úton az önreflexivitást „önimádatná transzponálom, ha

moralizáló paranoiává

és mások ellen folytatott szakadatlan bűnvádi eljárássá alakítom át” (Kertész Imre).

A bölcsesség kezdetének magam is a félelmet tartom. „A félelem a tudás kezdete” – írja Kornis Mihály. Valószínűleg a 111. zsoltár alapján. Ám ez a fajta remegés nem *ember-ember* viszony. Óriási annak a veszélye, hogy megfogalmazatlan maradjon az, ami a létalap, tehát elveszni lehet csak és ellehetetlenülni, széthullni *én-re* és *te-re*, és nem találni vissza. Mint ordító oroszlán szertejár, keresvén kit elnyeljen.

A megkülönböztetés – „a világ megrostálása” (Buber) –, ami végbemegy, a Lét vigyázása. Aki a megkülönböztetést végrehajtja: értelmiségi (*intelligo*). Szólni erről (róla) szocio-mód, nem dolgom. Mindössze annyit állítok: jelen van. Jelenléte állítás: van világosság, van sötétség. És személyében ezek – a világosság, a sötétség – nem viszonylagosak, miközben embertől emberig, egymáshoz képest annak mutatkoznak. De ez a felszín csak: a dolgok mélyén időről időre

megpillantható a Törvény szövedéke. A különvalóság a találkozások és szó-váltások/mondat-cserék helyein kötést ad és csomót, a világ szerkezetére utaló alapszavakat és jelentéseket, a megszólító nyelv hálóját, amely a mindenségben uralkodó tökéletes összhang – *mundi totius conventia et consensus* – érzékelése és kinyilvánítása. A nyelv: a lét háza (Heidegger).

„Nem teljesen valóságos lény” – írja Maurice Merleau-Ponty, „könnyelmű”, véli Proudhom. Arra szerződött, hogy „a szellem hivatásos öre legyen”, így Babits. Ez pedig számomra nem valamiféle beavatottságot jelent, hanem *odafordulást*, elszakadást,

szelíd eltökéltséget és szigorúságot,

a szellem hatalmát jelenti, amely – az apostol szép szavaival – „erőtlenség által végeztetik el”. Kiszolgáltatathatatlan a világ hatalmasságainak. Nincs köze az erőhöz – ebben rejlik hatalma, mely nem az övé. Hatalom nélküli hatalom, irritáló gyámoltalanság.

Amennyiben erről a századról elmondható, hogy benne maga az értelmiségi lét vált kérdéssé és gyanússá, akkor ez minden bizonynyal összefüggésbe hozható azzal a ténnyel, hogy a bölcsesség, legalábbis a *teomorf* változatában, hanyatlik, részekre esett az, ami lényegét tekintve nem birtokolható rész szerint valóan.

Az értelmiségi mivoltot semmi esetre sem tudnám elválasztani az alkotói magatartástól, amely az anyaghoz való viszonyban jut kifejeződésre. A tömbben, mely „kietlen és pusztá”, felfedeztetik és kibontakoztatik az angyal. Az tehát, ami *benne van*. Ez pedig mindenekelőtt életforma – formája az Életnek –, *léleket*, ahogyan Pilinszky szerette a szót leírni. Annak a felismerése, hogy az érték(ek) megóvhatatlanok, hacsak nem a hozzátétel révén. A kérdés, itt, önmagától adódik: mi tehető hozzá ahhoz, ami teljes egész? Erre a válaszom a következő: önnön személyiségembe zárt rész szerint való létem. Az, aki vagyok. És akivé lennem egyre inkább – mondatról mondatra – lehet. Ennek hiányában nem mondhatók ki az alapszavak – Én–Te, Én–Ő. Az Egész engedi magát így megsebezni.

Igazam van – ez a mondat nem mondható; nem írható le; nem gyakorolható. Megfogalmazott igazság az, amelynek a másik ember nem válhatik tárgyává. Az igazsággal szemben, aminek kimondására

értelmiségi ember szerződött („Az igazságra pedig úgy van szükségünk, mint egy falat kenyérre, nekem is, Önöknek is, mivel – ez derül ki egyre drasztikusabban –

egy kenyér van”

– Esterházy Péter), nincsenek kitüntetett helyek, legkevésbé ki-
mondója tudhatja magát biztonságban, hiszen érvényességi körén
kívülre ugyan ki helyezhetné magát? Ebben a köztes állapotban a
gondolkodó ember módfelett törékeny – nádszál, mondaná Pascal.
Kedvenc hasonlatom szerint: ablak, amelynek nincs saját képe,
hacsak nem „vak”. „Nem óvatos és nem hisztérikus (egyszerre)”
(Balassa Péter), maga ellenére is mondja azt, amit mond, mert ahhoz
képest elégtelen ő, de mert közli magát, az interszubbjektivitásnak
ebben a nagyszabású aktusában a legvalódibb ő.

Megszólalván Bibó-mondatok után vágyakozik. Ezek: jóhisze-
műek, világosak, szeretettel teljeseek.

(1991)